

"Newtimes" portalında "Milli ideya və onun təkamül fəlsəfəsi: akademik Ramiz Mehdiyev əsəri üzərində düşüncələr" sərlövhləli məqalə verilib. AZƏRTAC məqaləni təqdim edir.

Müasir Azərbaycan fəlsəfi fikrinin inkişafında xüsusi xidmətləri olan akademik Ramiz Mehdiyev növbəti sanballı əsərini ortaya çıxarıb. 2017-ci ildə Rusiyanın paytaxtında nəşr edilən və iki kitabdan ibarət olan əsər Azərbaycan cəmiyyəti üçün olduqca aktual problemləri fəlsəfi-elmi tədqiqinə həsr edilmişdir. Akademik Azərbaycan milli ideyasının fəlsəfi analizini verir, yeni müddəalar irəli sürür, proqnostik fikirlər ifadə edir. Əsərdə Azərbaycan milli ideyasının formalaşmasının tarixi mərhələləri kifayət qədər diqqətə aradılır və dövlətçiliyin inkişafı bağlamlığında maraqlı qənaətlər əldə edilir. Geniş təhlil əsasında müasir mərhələdə Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğunun yeni mərhələyə qədəm qoymasında milli ideyanın rolu müəyyənləşdirilib, onun fəlsəfi səciyyəsi verilib. Geniş mövzuları əhatə edən bu problematikanın əsərdə ətraflı fəlsəfi təhlili yer alıb. Biz bir məqalədə onların bütün çalarları üzərində dayanma bilmərik, lakin bir sıra məqamlarla bağlı fikirlərimizi bildirməyə ehtiyac görürük.

Azərbaycan milli ideyası: fəlsəfi idrakin obyekt kimi

Tarixin bütün dövrlərində cəmiyyətdə böyük rol oynayan fəlsəfinin müasir mərhələdə də rolü çox yüksəkdir. Azərbaycan kimi intensiv yeniləşmə prosesini yaşayan ölkələr üçün fəlsəfinin əhəmiyyəti daha böyükdür. Dünyada, regionda və cəmiyyətin özündə baş verən prosesləri adekvat dərk etmək üçün, hər şeydən öncə, fəlsəfi refleksiya ehtiyac var. Bundan başqa, fəlsəfə bir fərd olaraq insan şəxsiyyətinin kamilləşməsində, vətəndaş mövqeyinin düzgün müəyyənləşməsində olduqca ciddi rol oynayır.

Hər bir cəmiyyətdə olduğu kimi, Azərbaycanda da fəlsəfi fikrin avangardı, lokomotivi və aparıcı qüvvəsi olur. O, bütövlükdə milli fəlsəfi fikrin dinamikasına ciddi təsir edir, milli inkişafı əhəmiyyətli dəşiyən problemləri fəlsəfi qoyuluşu, onların səbəblərini araşdırılması və həlli ilə bağlı vacib fikirlər irəli sürür. Prezident Administrasiyasının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyev Azərbaycan fəlsəfi fikrində məhz bu yerli tutur və aparıcı rol oynayır. Ramiz Mehdiyev əsərlərində müasir Azərbaycan cəmiyyəti üçün prinsipial fəlsəfi-elmi əhəmiyyət kəsb edən məsələlərin dərin fəlsəfi təhlili aparılır, səbəbləri göstərilir, həlli yolları müəyyənləşdirilir. Bu zaman akademik sırf dövlətçi mövqeyindən çıxış edir. İnkişaf prinsiplərini ulu öndər Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi və Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə inamla irəli addımlayan, özünün sabit və davamlı inkişafı ilə bölgədə liderliyini möhkəmləndirən, dünyada nüfuzunu durmadan artıran milli, müstəqil və demokratik Azərbaycan dövlətinin tərəqqisinə xidmət edən çox qiymətli əsərlər müəllifi olan akademik Ramiz Mehdiyev 2017-ci ildə nəşr olunan növbəti kitabları da böyük maraqla doğurur.

Moskva da nüfuzlu nəşriyyatlarda dərc olunan kitablar nüfuzlu tərtibatçılara maldır. Onlar bütövlükdə Azərbaycanın milli ideyasının fəlsəfi dərinliyinə həsr olunub. Birinci kitab "Milli ideyanın formalaşmasının tarixi dərk edilməsinin faydası" adlanır (bax: Məxmüev P.Ə. О пользе познания истории в формировании национальной идеи. В 2 кн. Книга I. - М.: Стolica, 2017, 684 с.). İkinci kitab "Global transformasiyalarda dövrədə Azərbaycan milli ideyası" adlanır (bax: Məxmüev P.Ə. Национальная идея Азербайджана в эпоху глобальных трансформаций. В 2 кн. Книга II. - М.: Политическая энциклопедия, 2017, 365 с.).

Bu kitablar bir-birlərini mövzu və məzmun baxımından çox gözəl tamamlayırlar. Orada Azərbaycan milli ideyası ilə bağlı məsələlər maraqlı kontekstdə qoyulub. Bir yazıda onların hər biri üzərində dayanmaq imkansızdır, çünki akademik çox dərin və geniş təhlillər aparıb, vacib müddəalar irəli sürüb. Bu səbəbdən biz kitabların ümumi məziyyətini və orada yer almış bir sıra ideyalar haqqında müəyyən fikirləri bildirməyə çalışacağıq.

Əsəri dərk etmək üçün ilk növbədə onun ruhunu dərk etmək gərəkdir. Çünki ortaya tamamilə yeni yanaşma əsasında Azərbaycanın gələcəyi ilə bağlı olan fundamental fəlsəfi-elmi problemlər çıxarılır, analiz edilir və həlli istiqamətləri göstərilir. Konkret desək, əsər keçmişinə naminə deyil, gələcək üçün yazılıb. Bu zaman baxılan məsələlərin tarixinə diqqət yetirilir, onlar təhlil olunur, lakin kimlərinsə itiham etmək üçün deyil, milli tarixi adekvat dərk etməsinə də Azərbaycanın gələcəyinin fəlsəfi

səfi obrazını yaratmaq naminə edilir. Bu, çox mühüm elmi yükü olan məqamdır, çünki "Azərbaycanın gələcəyi problemi getdikcə daha çox aktual xarakter alır. Və zamanın əlaməti ideya olur, o cümlədən milli ideya" (bax: I Kitab, s. 11).

Problemün bu cür dərk üçün əsərdə istifadə olunan metodologiyasının iki mühüm aspekti diqqətə çəkir. Akademik bir tərəfdən Azərbaycanın keçmişini və indisinin elmi dərinliyinə, Azərbaycan xalqının tarixində dünyəvi tarixin tərkib hissəsi kimi dərinliyinə, digər tərəfdən isə milli ideyanın maddiləşməsinin mühüm tərkib hissəsi kimi ölkənin gələcəyinin proqnozlaşdırılmasının, dövlətin siyasi, iqtisadi və mədəni modernləşdirilməsinin dərinliyinə böyük ehtiyacı vurğulayır. Bu zaman mərkəzi punkt olaraq milli ideya götürülür.

Milli ideyanın fəlsəfi dərinliyi isə bir mühüm prinsipi akademik xüsusi qeyd edir. Belə ki, Azer-

Milli ideya və onun təkamül fəlsəfəsi: akademik Ramiz Mehdiyev in əsəri üzərində düşüncələr

baycanın həm milli ideyaya, həm də milli ideologiyaya ehtiyacı vardır. Lakin anlamaq lazımdır ki, keçmişdə olan milli ideyanın məzmunu müasir milli ideyanın məzmunundan fərqlənir. Əgər XX əsrin əvvəllərində müstəqil Azərbaycan dövləti qurmaq vəzifəsi qarşıya qoyulmuşdusa, bu gün söhbət vətənimizi XXI əsrdə necə görmək istədiyimiz kontekstində gəlməlidir. "Bizə yeni milli ideya və ya, daha uyğundur, yeni çağırışlara cavab verən xalq və dövlətin həyat fəlsəfəsi lazımdır" (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 7). Və bu həyat fəlsəfəsinin olmadığı təqdirdə xalqın uğurluğunun və tarixi davamlılığının mümkün olduğunu milli intellektual elita aksiom kimi qəbul etməlidir.

Deməli, akademik Ramiz Mehdiyev bu əsərində XXI əsrin astanasında müstəqil dövlətçiliyin əldə edilməsi fonunda müasir Azərbaycan cəmiyyətinin inkişaf meyllərini milli ideya kontekstində analiz olunur. Bu prosesdə tarixin öyrənilməsinin ayrıca əhəmiyyət daşıdığı vurğulanır. Tarix elə bir fenomen ki, sosial orqanizmin həyat ritmindən kənarında heç zaman baxıla bilməz. İnsan həm tarixi yaradır, həm də yaratdığı tarixi dərk edir. Bu iki cəhətdən birində əxsadlıq olanda cəmiyyət kollektiv reallığı kimi öz təkamül yolunu itirir. Əslində, fərd də öz tarixini lazımı səviyyədə anlamasa, şəxsiyyət olaraq natamam qalır.

Müasir sosioloji araşdırmalarda gəlinən qənaətlərə görə, öz milli tarixini daha yaxşı bilən insanlar istənilən mədəni-mədəni mühitə daha çəvik adaptasiya olunur və yüksək tolerantlığa malik olurlar. Bununla bağlı Rusiya sosioloqlarının apardığı bir tədqiqatda postsovet məkanından oraya miqrasiya etmiş insanlardan məhz öz etnik və milli tarixlərini adekvat təhlilənən Rusiya cəmiyyətinə inteqrasiyasının asan baş verdiyi qənaətinə gəlinib. Bu o deməkdir ki, hər bir xalq üçün tarixi bilmək həyat əhəmiyyətli məsələdir.

Tarixin dərk edilməsi: akademik Ramiz Mehdiyev in orijinal yanaşması

Akademik Ramiz Mehdiyev də məsələni bu aspektdə aktuallaşdırır. Eyni zamanda, tam haqlı olaraq "tarix necə öyrənilməlidir" sualını qoyur. Akademik yazır: "Tarixin dərk edilməsi müasir proseslərdə düzgün istiqamətlənməklə yanaşı, həm də gələcəyi öncədən görməyə yardım edir" (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 16). Yeni tarixi - keçmişdə baş verənləri dərinliyinə dərk edib indi müəssisədə edilən proseslərdən düzgün nəticə çıxarmaqla dövlət və cəmiyyət olaraq gələcəyi öncədən görə bilmək üçün öyrənmək lazımdır. Tarixin dərinliyinə yanaşmada çox vacib bir məqamı akademik ölkə çəkir.

Faktiki olaraq burada Azərbaycan fəlsəfəsi qarşısında duran əhəmiyyətli bir vəzifə ifadə olunub. Milli tarix XXI əsr Azərbaycanının müstəqil və demokratik dövlət olaraq inkişafı və vətəndaş cəmiyyətinin postindustrial mərhələdə formalaşması modelinin yaradılması kontekstində öyrənilməlidir. Tarix Azərbaycanın milli sərhədləri aşaraq transmilli məkanda uğurlu güclü dövlət və güclü cəmiyyət ola bilməsi üçün fəlsəfi referansiyanı obyektinə çevirməlidir. Əslində, bu, Azərbaycan fəlsəfi təfəkkürünü özünüdərk çağırışıdır. Praqmatik müstəvidə məz-

mun kəsb edən təfəkkür fəaliyyətinə dəvətdir. Tarixi tarix naminə deyil, milli inkişaf üçün öyrənmək məqsədidir. Bu prosesdə məhz fəlsəfinin aparıcı rol oynamaqlı olduğu iş aksiomdur.

Bu cür müasir fəlsəfi-elmi metodoloji yanaşma əsasında akademik Ramiz Mehdiyev Azərbaycan xalqının tarixinin mühüm aspektlərini təhlil edir, o cümlədən antropologiya və etnogenez məsələlərini araşdırır. Müəllif dərin analiz əsasında belə bir qənaətə gəlir: "Azərbaycanlıların tarixi və dünyəvi gələcəyi etnik inkarçılığı (qəbul edilmişliyi - red.) istisna edir" (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 286). Tarixən müxtəlif mədəniyyətlərin qovuşduğu mekandan Azərbaycan üçün bu, tamamilə təbii haldır. İpək yolu kimi böyük bir ticarət marşrutunun əsas punktlarından biri olan Azərbaycanda müxtəlif etnik qruplara, mədəniyyətlərə və dinlərə mənsub insanların ümumi dil tapması tarixi bir zərurət idi.

Akademik Ramiz Mehdiyev də məhz həmin bağlılıqda Azərbaycan zərduşluluğu, xristianlıq və İslamın təşkilatının fəlsəfi təhlilini aparır. Müəllif sübut edir ki, Azərbaycan xalqı zəngin mədəni-əxlaqi keyfiyyətlərə malikdir. Onun mədəniyyəti, o cümlədən musiqisi zəngindir. Bütün bunlar ən mürəkkəb situasiyalarda belə Azərbaycan xalqının dayanıqlı mənəviyyət və ruh nümayiş etdirməsinə şərtləndirir. Burada, şübhəsiz ki, ideyanın rolu xüsusi vurğulanmalıdır. Çünki "millətin ideyaya apriori ehtiyacı vardır" (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 352). Müasir tarixi mərhələdə öz müstəqil dövlətini yaratmaqda və inkişaf etdirməkdə hər bir millət üçün milli ideya əvəz edilməz faktordur. Təbii ki, milli ideya tarixi xarakterə malikdir - o, təkamülədir, tarixi, sosial, geosiyasi, siyasi və mədəni şərtlərin dəyişməsi ilə yeniləşə bilər. Burada başlıca şərt ondan ibarətdir ki, milli ideya millətin konkret tarixi dövrdə inkişafı təmin edən istiqamətli müəyyənləşdiricidir. Bu baxımdan Azərbaycan milli ideyası da özünün təkamül xəttinə malikdir. Ramiz Mehdiyev əsərdə bu məqama ayrıca vurğu edir. "Ideya mümkün gələcəyinin perspektivlərini açmaqda bərabər həm də bu gələcəyini praktikada təcəssüm etməsinə yönəldir" (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 354).

İkincisi, milli ideya konkret sosisum üçün xarici mühitin təsiriləri daxil tələbatın ödənilməsinə yönəlmək qüdrətinə malikdir. Bir qədər fəlsəfi ifadə etsək, milli ideyanı (həm də milli ideologiyasını) cəmiyyətə xarici mühit arasında uyğunlaşma təmin edən mexanizmi kimi də təsvir etmək olar. Müasir qlobal transformasiyalar baş verdiyi bir zamanda problemün bu aspekti ayrıca əhəmiyyət kəsb edir. Akademik Ramiz Mehdiyev bu incəliyi əsərində böyük yer ayırır - II kitabın birbaşa ona həsr edilmiş (bax: Məxmüev P.Ə. Национальная идея Азербайджана в эпоху глобальных трансформаций. В 2 кн. Книга II. - М.: Политическая энциклопедия, 2017, 365 с.).

Milli özşüur və milli ideya: kollektiv özünüdərk in pillələri

Bu müddəaların fonunda akademik Ramiz Mehdiyev Azərbaycanın milli özşüurunun təhlilini aparıb, Azərbaycan xalqının özşüurunun, özünüdərkini mürəkkəb inkişaf yolu keçdiyini göstərib və onun formalaşmasında tarixi yaddaşın oynadığı rola diqqət çəkib. Məsələn akademik vurğulayır ki, "... Azərbaycanlıların əcdadlarının yaratdığı qədim müstəqil dövlətlər, güclü türki elementləri, ...Azərbaycan türklərinin imperiyaları ... haqqında tarixi yaddaşla göstərmək olar ..." (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 357-358).

Burada məntiqi olaraq aydın olur ki, milli ideya və tarixi yaddaş milli ideyanın təşkilatında ciddi rol oynayır. Əslində, bu faktorlar bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Onlar başqa parametrlərlə birlikdə millətin formalaşmasında xüsusi rol oynayır. Bu bağlılıqda demək mümkündür ki, "milli ideyanı sosial operator, identifikasiya üsulu, başlıca dəyər kimi başa düşmək olar" ki, o, "inkışaf strategiyasını müəyyənləşdirir, siyasi marginalıqdan uzaqlaşdırır və millətin hansı məqsədə çatma-

sının mahiyyətini aydınlaşdırır" (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 386).

Bu fikirlərdən aydın olur ki, milli ideya cəmiyyətin mövcudluğu və inkişafı üçün fundamental funksiyaya yerinə yetirir. Dövlətin və cəmiyyətin tarixi təkamülün bütün sınaqlarından uğurla çıxması üçün həlledici rol oynayır. Bu səbəbdən də, milli ideyanın tarixi təhlil edərək, o cümlədən antropologiya və etnogenez məsələlərini araşdırır. Müəllif dərin analiz əsasında belə bir qənaətə gəlir: "Azərbaycanlıların tarixi və dünyəvi gələcəyi etnik inkarçılığı (qəbul edilmişliyi - red.) istisna edir" (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 394).

Bu fikir qloballaşma mərhələsində milli ideya ilə milli identikliyin nisbətini nə dərəcədə aktual olduğunu aydın göstərir. Əgər söhbət hər hansı millətin müstəqil milli dövlətə malik olmağına bağlı məsələ gədirsə ki, Azərbaycan da, şübhəsiz, həmin sıradadır, - məsələ daha da aktuallaşmışdır. Çünki "fərqli maraqlar və dəyərlərə malik insan kütləsinin" yaranması birbaşa milli dövlətçiliyin məhvətinə aparır. Bu baxımdan Ulix Bekin mövqeyinin də akademik Ramiz Mehdiyev tərəfindən xatırladılması təsadüfi deyil. Çünki Mirzəşeyrin də Avropanın gələcəyi ilə bağlı metafizik fikri həmin kontekstdə adekvat mövqə təsiri bağışlayır (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 392-393).

Bütün bunların nəticəsində "qloballaşma prosesləri yeni dünya nizamı formalaşdırır ki, bu da öz növbəsində fərdin global dünya üzərində yerini və rolunu yeniləşdirir" (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 394). Fəlsəfi aspektdə çox maraqlı yanaşmadır. Aydın olur ki, müasir tarixi dövrdə qloballaşma prosesi müxtəlif cəmiyyətlər arasında yeni münasibətlər sistemi formalaşdırır ki, yekunda fərdi və ictimai səviyyədə ciddi dəyişikliklər baş verir. Bu, fərdi və kollektiv reallığın zaman-məkan kontinuumunda yeni münasibətlər şəbəkəsinə daxil olmasın anlamına gəlir. Onda milli ideya ilə milli identikliyin qarşılıqlı münasibətinin milli dövlətçiliyin tələbinə mərkəzi yerlərdən birini tutduğu qənaətinə gələ bilərik.

Milli ideya və milli identiklik: dövlətçilik kontekstində

Problemün bu cəhəti akademik Ramiz Mehdiyev tərəfindən dövlətçilik çərçivəsində dərinləşdirilib. Identikliyin müxtəlif növlərini fəlsəfi müqayisəsi aparılır. Özünüdərk mürəkkəb struktur malik olan bu faktorun üzərində deyildir. Əsərin ümumi ruhu müstəqil milli ideyanın vətəndaşlıq və hər mərhələnin şəraitinə uyğun milli ideya formalaşmasıdır. O cümlədən keçən əsrin əvvəllərində Şərqdə ilk dəfə olaraq məhz Azərbaycanlıların demokratik dövlət yaratmasının siyasi, ideoloji və dövlətçilik əsaslarını təşkil edən səbəbləri vardır. Kitabda keçən əsrin əvvəllərində milli ideyanın formalaşmasının dramatikliyi diqqətə diqqət edilir. Həmin mərhələdə milli ideyanın məzmununu təşkil edən əsas elementlərinin xarakteristikası verilib. Regionun böyük dövlətlərini geosiyasi mübarizə kontekstində milli ideyanın aqibəti fəlsəfi təhlil edilərək çox vacib qənaətlər əldə edilir.

Bunların əsasında akademik Ramiz Mehdiyev milli ideyanın formalaşması mərhələlərini müəyyənləşdirməsi və onların hər birinin analizini verməsi fəlsəfi-elmi baxımdan çox böyük maraqlıdır. Müəllif göstərir ki, birinci mərhələdə Azərbaycan sosial-mədəni problemlərin geniş spektrini əhatə edən konseptual formalaşdır. İkinci və üçüncü mərhələlərdə millətin bütün siyasi və sosial-mədəni dəyişmələrini ideoloji

mənimə yerinə düşür (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 391-433). Bu anlayışların dövlətçiliyin inkişafı müstəvində qarşılıqlı əlaqədə fəlsəfi dərk Azərbaycan mühtüti üçün olduqca aktual bir məsələdir. Akademik Ramiz Mehdiyev kitabında tam haqlı olaraq yazır ki, bu kimi problemlərin Azərbaycan alimləri tərəfindən tədqiq edilməsi gərəkdir. Bu prosesdə akademik əsərləri istiqamətverici rol oynayır. Qloballaşma şəraitində milli ideologiya ilə milli identikliyin nisbətini təhlil edə bu baxımdan olduqca əhəmiyyətlidir.

Əsərdə həmin məsələyə məhz qloballaşma prosesi kontekstində nəzər salınması elmi baxımdan düzgün yanaşmadır. Məsələ ondan ibarətdir ki, tədqiqatçı qloballaşmanın bütün cəmiyyətlərə ciddi təsir etdiyini qeyd edirlər. Bu proses ayrı-ayrı cəmiyyətlərin struktur-funksional keyfiyyətlərinə böyük təsir edir ki, nəticədə, ümumiyyətlə, sosial-mədəni və siyasi-

Bunlarla yanaşı, akademik inkişafının milli identiklik keyfiyyətlərinə aid olan fəlsəfi təhlil. Burada siyasi-ideoloji və dövlətçilik aspektləri xüsusi yer tutur. Konkret ifadə etsək, milli identiklik cəmiyyətin siyasi və ideoloji özəlliklərini müəyyənləşdirən faktorlar sırasındadır, eyni zamanda, sosial təşkilatlanmanın, mobilizasiyanın və idarəetmənin məzmununa təsir edir. Əsərdə bu aspektlərin sintezi fonunda milli ideya ilə milli identikliyin nisbətini fəlsəfi analiz diqqətə çəkir. Həmin bağlılıqda akademik Ramiz Mehdiyev dünya miqyasında milli-dövlət identikliklərinin böhranının müasir siyasi-mədəni transformasiyaların işığında təhlilin önəmini vurğulamağa da maraqlıdır. O cümlədən qloballaşma və transmilli identikliklərinin təşkilatının həmin proses təsirinə araşdırılması milli dövlətçilik baxımından aktualdır (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 395).

Bu müddəaların işığında əsərdə Əsməyul Hantiqtonun "identikliklərin paylanması" formuluğunu Azərbaycan təbii qarşıya ciddi elmi araşdırmalar qoyur. Akademik yazır ki, identikliklərin paylanması S.Hantiqton mənasında "U-öbrax" kimi təsvir edilən, bu obrazın yuxarı hissəsində ailə, millət və dövlətçiliyin (siyasi identiklik) paralel yer aldığı, aşağıda isə dini identikliyin mövqə tutduğunu deyə bilərik (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 427). Bu, elmi baxımdan çox maraqlı qənaətdir və Azərbaycanda dövlətçiliyin inkişafında milli ideya ilə milli identikliyin rolunun fəlsəfi dərinliyi mühüm töhfədir. O cümlədən aydın olur ki, milli identiklikdə siyasi və mədəni faktorlar müasirlik kontekstində və dövlətçiliyin təmin edilməsi şərti daxilində aparıcı yer tutur. Yeni Azərbaycanda milli identiklik müasir demokratik və sivil cəmiyyətin formalaşması məqsədinə xidmət edir.

Bütün bunların yekunu kimi kitabda milli identikliyin milli ideyanın "daxili ana xəttini təşkil etməsi" haqqında nəticənin çıxarılması tamamilə məntiqi və əhəmiyyətlidir. Buradan milli ideya ilə milli identikliyin nisbətini keçmişin, indinin və gələcəyinin işığında təhlil etmək üçün geniş imkanlar açılır. Məhz buna görə ki, akademik II kitabında milli ideyanın tarixi təkamül mərhələləri ilə müasirliyin qarşılıqlı əlaqədə fəlsəfi təhlil edilməsi tamamilə əsaslı və məntiqidir.

Milli ideyanın təkamül mərhələləri: XXI əsrin kreativ millətinə aparan yol

ikinci kitabın XX əsrin sonunda müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılması məsələsinin təhlili ilə başlaması yuxarıda ifadə edilən tezislər çərçivəsində müəllifin qarşıya qoyduğu elmi məqsədlər baxımından kifayət qədər əsaslıdır (bax: Məxmüev P.Ə. Национальная идея Азербайджана в эпоху глобальных трансформаций. В 2 кн. Книга II. - М.: Политическая энциклопедия, 2017, 365 с.). Bu, oxucunu öncədən milli ideya və milli identikliyə müstəqil dövlət quruculuğu strategiyası müstəvində baxmağa yönəldir. Milli ideyanın formalaşması mərhələlərini analiz edə bu bağlılıqda maraqlıdır (bax: əvvəlki mənbəyə, s. 52-87). Aydın olur ki, Azərbaycanda dövlətçilik qədim tarixə malikdir və hər mərhələnin şəraitinə uyğun milli ideya formalaşmışdır. O cümlədən keçən əsrin əvvəllərində Şərqdə ilk dəfə olaraq məhz Azərbaycanlıların demokratik dövlət yaratmasının siyasi, ideoloji və dövlətçilik əsaslarını təşkil edən səbəbləri vardır. Kitabda keçən əsrin əvvəllərində milli ideyanın formalaşmasının dramatikliyi diqqətə diqqət edilir. Həmin mərhələdə milli ideyanın məzmununu təşkil edən əsas elementlərinin xarakteristikası verilib. Regionun böyük dövlətlərini geosiyasi mübarizə kontekstində milli ideyanın aqibəti fəlsəfi təhlil edilərək çox vacib qənaətlər əldə edilir.

Bütün bunlar yekun olaraq güclü Azərbaycan dövlətinin yaradılmasının qloballaşma şəraitində milli ideyanın inkişafı kimi dərk edilməsinə imkan yaradır. Kitabda problemün bu aspekti də geniş tədqiq edilmiş və çox aktual qənaətlər əldə olunub. O cümlədən Azərbaycanın postindustrial cəmiyyət quruculuğu yolunda atdığı addımların fəlsəfi-elmi təhlili aparılaraq əhəmiyyətli proqnozlar verilib. Şübhə yoxdur ki, akademik Ramiz Mehdiyev yuxarıda vurğuladığımız və məzmunu üzərində qısa dayanmalı olduğumuz iki-cildliyi Azərbaycan tədqiqatçılarının stolüstü kitabı olmalıdır. Burada ifadə edilən fikirləri, irəli sürülən tezisləri, aparılan fəlsəfi təhlillərinin aparılması çox vacibdir və hər bir Azərbaycanlı alim qarşısında vəzifə kimi dayanır. Bununla da ziyalı təbəqəsi millətin və dövlətin inkişafına öz töhfəsini verə bilər. Təbii ki, sözdə deyil, əməldə...